

Mehmet Vecihi'nin Milli Romanı Sâkıb'ın Latin Harfli Çevirisi ve Tahlili

DR. ÖZDEN SAVAŞ*

Öz

Başlangıcı 1839 yılı olarak kabul edilen ve Türk edebiyatında yeni bir sayfa başlatan Tanzimat dönemi edebiyatında roman, öykü, deneme gibi Batı tarzında birçok edebî türün ve biçimin denendiği bilinmektedir. Bir geçiş dönemi olarak da adlandırabilecek olan bu edebiyatta Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi gibi önemli isimler dönemin mimarları olarak tarihe geçmişlerdir. Sonraki dönem olan Servet-i Fünûn Edebiyatı ise Batılı tarzın artık oturduğunu gösteren eserlerin verildiği bir dönemdir. Ancak her dönemde olduğu gibi Servet-i Fünûn yıllarında da popüler edebiyatın ilgi gördüğü yazarlar da olmuştur. Onlardan biri olan Mehmet Vecihi çok sayıda öykü ve roman kaleme almıştır. Bugüne kadar eserlerinden birkaçı Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine çevrilmiş ve hakkında çalışmalar yapılmıştır. Miladi 1897 yılına karşılık gelen Hicri 1315'te basılan *Milli Roman: Sâkıb* adlı eseri ise henüz Latin harflerine aktarılmamıştır. Kitapta fakir bir ailede doğan Sâkıb'ın kısacık ömründe yaşadıkları, yine oldukça kısa bir biçimde anlatılmaktadır. Bu çalışmada eserin önce bir tahlili yapılacak, daha sonra tam metin olarak Latin harflerine çevirisi sunulacaktır.

Anahtar sözcükler: Mehmet Vecihi, *Sâkıb*, roman, çeviri, tahlil

TRANSCRIPTION AND ANALYSIS OF MEHMET VECİHİ'S NATIONAL NOVEL SÂKIB

Abstract

It is known that many Western-style literary genres and forms such as novels, stories and essays were tried in the literature of the Tanzimat period, which started in 1839 and started a new page in Turkish literature. In this literature, which can also be called a transition period, there are important names such as Sinasi, Ziya Pasa, Namık Kemal and Ahmet Mithat Efendi, as well as different people who have shown themselves in the field of writing. One of them, Mehmet Vecihi, wrote many stories and novels, although he was not as influential as these names. To date, a few of his works have been translated from Ottoman Turkish into modern Turkish and studies have been conducted on him. His work called National Novel: *Sâkıb*, which was published in Hijri 1315, corresponding to Gregorian 1897, has not yet been translated into Latin letters. Although it is called a novel in its title, the book is understood to be a work in the form of a story. In the book, the experiences of *Sâkıb*, who was born in a poor family, in his short life are told in a very short way. In this study, first an analysis of the work will be made, and then its full text translation into modern Turkish will be presented.

Keywords: Mehmet Vecihi, *Sakib*, novel, translation, analysis

GİRİŞ

Başlangıcından günümüze kadar sayısız ürün verilen edebiyatımızda, Batılı tarzda ilk eserlerin verilmesi 19. yüzyıla tekabül eder. Tanzimat Dönemi Edebiyatı olarak bilinen bu dönemde yaşanan siyasi gelişmeler, sosyo-kültürel yapıyı ve dolayısıyla edebiyatı da etkilemiş; devletin yüzünü Batıya çevirmesiyle birçok alanda yenilikler görülmeye başlanmıştır. Avrupa'nın askeri,

* Bağımsız Araştırmacı, e-posta: ozdenapaydin@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-9718-7104.

Gönderim tarihi: 6 Haziran 2024

Kabul tarihi: 16 Temmuz 2024

ekonomik ve teknolojik olarak bir hayli gerisinde kalan Osmanlı Devleti'nin çağı yakalaması amacıyla 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Humâyunu ya da bilinen adıyla Tanzimat Fermanı'ndan sonra köklü değişiklikler kendini gösterir. Siyasi, sosyal, ekonomik, teknolojik değişikliklerden edebiyatın etkilenmesi kaçınılmaz bir olgudur. Bu nedenle Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendi gibi dönemin aydınları, Batılılaşmanın çeşitli yönlerden tartışıldığı bir ortamda fikirlerini halka duyurmak amacıyla gazeteciliğe önem vermiş ve bu durum edebiyatı doğrudan etkilemiştir. Yeni düşüncelerin, kavramların yanı sıra edebî türlerin ve biçimlerin de kullanıldığı bu dönemde eski-yeni ya da düalizm tartışmalarının gölgesinde artık bambaşka bir dünyanın kapıları açılmıştır.

İlk ürünlerin verildiği Tanzimat Dönemi'nden sonra, Batılı tarzın oturduğunu gösteren Halit Ziya Uşaklıgil'in *Mai ve Siyah* adlı eseri gibi romanlar ile teknik bakımdan daha güçlü öyküler ve şiirler verilmeye başlanan Servet-i Fünûn Edebiyatı, aynı isimli bir derginin etrafında toplanan genç ve idealist yazar/şairlerden oluşmaktadır. 1891'de yayın hayatına başlayan ve zamanla bir fen dergisi olmaktan çıkıp tamamıyla Edebiyat-ı Cedîde adıyla bilinen bir edebî topluluğun merkezi haline gelen dergi, Türk edebiyatının birçok önemli ismini bünyesinde barındırmaktadır. Tevfik Fikret, Recâizâde Mahmut Ekrem, Cenab Şahabettin, Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf gibi yazar ve şairler, Tanzimat'tan itibaren başlayan bu değişimi daha ileri bir aşamaya taşımayı başarmışlardır. Dergide modernleşmenin tüm boyutları tartışılmakta, özellikle Tevfik Fikret'in yazı işleri müdürü olmasından sonra bunların yönü edebiyata doğru yoğunlaşmaktaydı. "Böylece dergi 7 Şubat 1896 tarihli 256. sayısından itibaren sanat ve edebiyat yöneticiliğine Tevfik Fikret'in geçmesiyle kimlik değiştirerek edebî bir hüviyet kazanır" (Parlatır, 2009, s. 574).

Aydınlar, gelişmeleri takip edip özellikle gazete ve dergilerle bunları halka aktarmaya çalışırken önceki dönemden Ahmet Mithat Efendi gibi okuma alışkanlığına önem veren yazarların da teşvikiyle sıradan okurlar, roman ve öykü türüne bir eğilim göstermiştir. Bu nedenle her dönemde olduğu gibi Servet-i Fünûn döneminde de popüler edebiyata rağbet gösteren bir okur kitlesi olmuştur. Bu okur kitlesinin en sevdiği yazarlardan biri de Mehmet Vecihi'dir. Edebiyatımızda Vecihi, Vecihi Bey veya Mehmet Vecihi olarak bilinen yazar, 1869'da İstanbul'da dünyaya gelmiş ve 1904'te yine İstanbul'da vefat etmiştir. Mahmud Kemal İnal'dan alınan bilgilere göre dedesi valiliklerde bulunmuş olan vezir Vecihi Paşa, babası Şûrâ-yı Devlet üyelerinden Aziz Bey'dir. Aziz Bey, oğlu Vecihi doğduğu zaman, doğum tarihini düşen şu beyitleri kaleme almıştır:

"Oğlumun târihini yazdım Âziz

Mah gibi doğdu Vecihi âleme" (İnal, 1970, s. 1921)

İnal, yazarın 1891 yılında Mühendishâne-yi Berrî-yi Hümâyûn'dan mezun olup istihkam subayı olarak orduda göreve başladığını, Kolağası rütbesiyle Serasker Dairesi'nde ve Nâfia Heyet-i Fenniyesi'nde çalıştığını ve içkiye aşırı düşünlüğü nedeniyle vefat ettiği bilgilerini de verir. Safvet Nezihî'nin görüşlerine göre çok kısa bir sürede bu kadar ün kazanmış başka bir yazar yoktur. İlk eseri olan ve 1894'te tefrika edilen *Mihr-i Dil*, okur tarafından çok sevilmiştir. Hatta bu gençten istifade etmek isteyenler, Safvet Nezihî'nin cümleleriyle; "Bu iyi kalpli, samimi hissiyatlı gencin etrafını aldılar ve ona bin türlü boş şeyler yazdırttılar" (İnal, 1970: 1922).

Yaşadığı dönemde büyük bir okur kitlesine ulaşan, "İkdam Gazetesi'nde 1894'ten başlayarak sürekli olarak tefrika ettiği romanlarıyla geniş bir ün kazanan" (Kurdakul, 1973, s. 403) Mehmet Vecihi hakkındaki genel kanı, Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi'den etkilendiği yönündedir. Servet-i Fünûn Edebiyatı döneminde müstakil şahsiyetlerden (Önal, 1985, s. 11) biri olan Mehmet Vecihi, tamamen popülist bir yaklaşımla kitap yazmıştır. Eserlerinde Batılı bir tarzın bulunmadığı rahatlıkla söylenebilir. Onun amacı yalnızca bir hikâyeyi okura aktarmaktır. Adeta karşısında bir dinleyici vardır ve yazar duyduğu, gördüğü ya da yaşadığı bir olayı ona aktarmaktadır. Bu nedenle olmalıdır ki genç yaşta vefat etmesine rağmen "yirmiden fazla roman, birçok hikâye ve tefrika

yazıları, iki tarih kitabı, basılmamış 55 sayfalık *Endülüs* isimli manzum bir tiyatro yazmıştır” (Önal, 1985, s. 6).

Kendisine asıl ününü kazandıran *Mehcûre*'yi 1895 yılında tefrika eden Mehmet Vecihi'nin “*Çoban Kızı, Hasbihâl, Vuslat, Ne'îce Yahut Bir Yetimin Sergüzeşti, Hasta, Hikâye-yi Müntehabe Mecmûası, Halime, Mes'ûde, Harabe, Feryat, Sevdâ-yı Mâsûmâne, Hürrem Bey* adlı eserleri, roman ve hikâyelerinden bazılarıdır. *Milli Roman: Sâkib* adıyla yazdığı ve çalışmamızın konusu olan eserini ise 1897'de tefrika etmiştir. Serdar ve Tutumlu, tefrika eserler üzerine yaptıkları incelemede 1896 ve 1897 yıllarındaki eser sayısına dikkat çekmenin yanı sıra Fazlı Necip, Vecihi ve Selami İzzet Sedes'in yaşadıkları dönemde popüler olan ancak bugün sınırlı sayıdaki edebiyat araştırmacısı tarafından bilinen, romanlarının çoğu Latin harflerine aktarılmadığı veya aktarılanların bir kısmının baskıları tükendiği için günümüz okurları tarafından pek bilinmeyen yazarlardan oldukları bilgisini vermektedirler (Serdar ve Tutumlu, 2022, s. 199). Dönemin sansürüne rağmen bu yıllardaki tefrika sayısının artışı ise “çeviri ve telif romanların ilk örneklerini okuyarak büyüyen yeni bir neslin, artık roman yazacak birikimi edindiği ve bu birikimin bir yansıması olarak yeni türü deneyen yeni yazarların edebiyat sahnesine çıkmaya çalıştığı ve artan süreli yayın sayısı ile beraber tefrika romana talebin de arttığını söylemek mümkündür” değerlendirmesiyle açıklamaktadırlar (Serdar ve Tutumlu, 2022, s. 204).

Edebiyatımızda ilk ürünlerinin verilmesiyle birlikte sevilen ve geniş bir okur kitlesine ulaşan roman türünün, genç yazarlar tarafından da ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Bu yazarlardan biri olarak Mehmet Vecihi, “edebiyatın sadece aydın bir kesime (havas) değil büyük halk yığınlarına (avam) seslenmesi gerektiği” (Öztürk, 2021, s. 304) düşüncesindedir. Çalışmanın konusu olan Mehmet Vecihi ve diğer popüler yazarlar, bir bakıma okurun hikâye ihtiyacını karşılayarak eserler vermeye devam etmişlerdir. Elbette bu tür roman ve öykülerin, popülist kitapların edebî açıdan bir değeri olmadığı aşıkardır ancak geçmiş dönemin izlerini bulmak, edebiyatımızın ilerlediği safhaları tespit etmek gibi çeşitli amaçlar bakımından incelemeye değer ürünlerdir. Mehmet Vecihi'nin bu anlamda üretken bir yazar olduğunu söylemek mümkündür. Şimdiye kadar birkaç kitabının Latin harflerine çevirisi ve incelemesi yapılan yazarın hala çevrilmemiş eserleri mevcuttur. Bunlardan biri olan *Milli Roman: Sâkib*'a yazarın diğer eserlerinin de dijital ortamda orijinal haliyle bulunduğu, Princeton Üniversitesi'nin kayıtlarından ulaşılmıştır.

MİLLİ ROMAN: SÂKİB'İN TAHLİLİ

Tanzimat Dönemi süresince edebiyatımızda görülen gelişmelerin yanı sıra Ahmet Mithat Efendi gibi çok yazan ve özellikle halkın sevdiği türler üzerinde kalem oynatmayı tercih eden bir örneğin olması, Mehmet Vecihi ve çağdaşı olan popüler roman ve hikâye yazarları açısından ilham verici bulunmuş olabilir. Bu nedenle de edebiyat araştırmalarında kendisinin onun etkisinde kaldığı yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır (bkz: Çakmakçı, 2022, s. 290). Nitekim Vecihi'nin eserlerine bakıldığında bu kanaati oluşturacak birçok neden göze çarpar. Ancak onun daha çok Namık Kemal etkisinde kalan, romantik bir yazar olduğu hakkındaki görüşler de dikkate değerdir (Önal, 1985, s. 21) çünkü popüler edebiyatın beslenme kaynaklarından biri olan romantizm de Mehmet Vecihi'nin en önemli özelliklerinden biridir, denilebilir. Bu nedenle yazarın hem konu hem işleyiş bakımından benzer bir yapı sergilediği gözlemlenir.

Mehmet Vecihi'nin *Milli Roman: Sâkib* adıyla yayımlanan eserinde daha önce de vurgulandığı gibi tam anlamıyla Batı tekniğinde bir kurgu düzlemi bulmak mümkün değildir. Yazar, tıpkı *Çoban Kızı* adlı eserinde olduğu gibi burada da “mahalli ifadesi yerine milli ifadesini kullanır” (Önal, 1985, s. 16) ve diğer roman ve öykülerinden farklı bir konu ele almaz. Dört bölümden oluşan romanın en uzun bölümü olan birinci kısımda, Sâkib'in nasıl bir eve doğduğu ve ebeveyni hakkında bilgi verilir. İkinci bölümde ise yaşadıkları ve yaradılışı nedeniyle başına gelen olaylar kısaca anlatılır. Râtime

Hanım'la tanışıp evlatlık gibi sahiplenilmesi de yine bu bölümde işlenir. Üçüncü bölümde ise tekrar sokaklara düşen Sâkib'in pişmanlık içinde, bilmediği bir şehirdeki perişanlığı ve ölümü ele alınır. Son olarak dördüncü bölümde, yalnızca birkaç cümle ile yazarın hikâyeyi değerlendirdiği ve okura öğüt verdiği görülmektedir.

OLAY ÖRGÜSÜ

Sâkib, oldukça yoksul bir anne babanın tek çocuğu olarak dünyaya gelir. Aile o kadar fakirdir ki çocuk doğduğunda kundağını bile hayırsever komşuları vermiştir. Adı verilmeyen baba, bir kahvehanede çalışmaktadır. Yetim olduğundan tahsilini gerçekleştirememiştir ve herhangi bir maharete de sahip değildir. Bu nedenle yalnızca burada iş bulabilmiştir. Aldığı tüm parayı ailesine getiren, esasında sorumluluk sahibi biridir. Ancak kendilerine bile bakacak halleri olmadığından ebeveynleri Sâkib'in doğumuna pek sevinemez. Sâkib dört-beş yaşlarındayken babası, sekiz yaşındayken de annesi vefat eder. O güne dek yardımseverlerin sayesinde karnı doyan Sâkib, artık tamamen kimsesizdir. Hem yetim hem öksüz kalan bu küçük çocuk, geceyi bir komşularında geçirir. Kendisine bakacak kudrette bir tanıdığına ya da akrabasının olmaması nedeniyle bundan sonra sokaklarda yaşar. Yine bir hayırseverin verdiği üstündeki pantolon ve gömlek, o kadar eskimiştir ki paramparça olmuştur. Yaşına göre yapabileceği işler olmasına rağmen Sâkib dilenmeyi ve hırsızlık yapmayı seçer. İtilip kakılıp hor görülür ancak çalışarak değil yorulmadan para kazanmak ister. Bir süre sonra sokakta yatıp kalkmak zor olduğundan çeşitli yerlere müracaat ederek kalacak yer aramaya başlar. Babasının çalıştığı kahvehanenin sahibi kalacak yer ve belli bir miktar haftalık vermek üzere onu kahvehaneye alır. Sâkib burada çalıştığı üç-dört günde önce sahibinin tenceresini satar. Sonra kahvelerin parasını kasaya koymak yerine, çalar. En son yaptığı şey ise bir müşteri tarafından kahvehanede unutulmuş şemsiyeyi satmak olur. Kahvehane sahibi artık tahammül edemeyip onu kovar. Kendisini tanımayan bir bakkal, onu çırak olarak yanına alır. Aynı şeyleri yaptığı için bir ay dolmadan oradan da atılır.

Sâkib, iki-üç sene içinde toplam on dört yere bu şekilde girer, çıkar. Bu giriş çıkışlar aralığında ise yine sokaklarda kalır. Her seferinde yaptıklarına pişman olur, ağlar, tövbeler eder ancak yeni bir yere girdiğinde tövbesini bozar. Son olarak Râbite Hanım adında kocası vefat etmiş, hali vakti yerinde yaşlı bir kadın, ufak tefek işlerine yardım etmesi amacıyla onu yanına alır. Râbite Hanım oldukça hayırsever bir insandır ve Sâkib'a evladı gibi davranıp değer verir. Bu defa da gördüğü ilgi nedeniyle Sâkib şımarmaya başlar. Kendisini herkesten üstün görüp kibirlenir. Râbite Hanım tahsil hayatı için onu bir mektebe kaydettirir. Sâkib'in kibirli halleri, mektebe uyum sağlamasına engel olur. Râbite Hanım, başladığı hayrı yarım kalmasın diye oradan alıp başka bir mektebe götürür ancak Sâkib, orada da rahat durmaz ve bir sene içinde üç mektep değiştirir. Râbite Hanım; Sâkib'i kovarsa gidecek bir yeri ve kimsesi olmadığı için ona kıyamaz. Bu nedenle de tüm kötü davranışlarına tahammül eder. Bir gün gizlice otuz lirasını çalan Sâkib evden kaçır. Râbite Hanım her yerde onu arar ancak bulamaz. En sonunda pes ederek vazgeçer. Otuz lirayı bitiren Sâkib ise tekrar sokaklara düşer. Yaptıklarına pişman olsa da artık her şey için çok geç olduğunu o da anlar. Bir gece aç ve bitap bir şekilde sokakta uyuklarken ölür. Öldüğünde yalnızca on üç yaşındadır.

KİŞİ KADROSU

Mehmet Vecihi, bu romanında kişi kadrosunu kalabalık tutmamıştır. Eserin baş kurgu kişisi olan Sâkib talihsiz bir şekilde, oldukça yoksul ve genç bir çiftin tek çocukları olarak dünyaya gelir. Aile o kadar yokluk içindedir ki kirayı ödeyemezler. Hatta üzüntüden annenin sütü kesilir ve bebek için süt bulamazlar. Romanda baştan sona bir sefalet tablosu çizilir. Sâkib henüz dört ya da beş yaşlarında iken babasını kaybeder ve yetim kalır. Ardından annesini de kaybeder ve sokaklarda yaşamaya başlar. Anlatıcı; Sâkib'in yaramaz, nankör, hırsız, kibirli ve kötülüğe meyilli bir çocuk

olduğunun altını çizer. Kolay yoldan para kazanmak için her şeyi göze aldığını ve gurursuzluğunu da şu sözlerle dile getirir:

“Mesela o sîn-i visalde bulunan çocuklar için kuvveti yetişecek derecede yük götürmek, bohça taşımak gibi yiyeceği ekmeğin parasını çıkarabilecek imkânlar mevcûd iken Sâkıb yirmi dakikalık bir yola iki okkalık bir şeyi götürüp de üç kuruş almayı sevmez idi. Sabahtan akşama kadar dolaştığı bin kişinin dâmân-ı niyâzına düştüğü, binlerce meşterler, yumruklar yediği halde dilencilikten kazandığı altmış lirayı bir nimet tanırdu” (Vecihi, 1897, s. 32).

Romanda Sâkıb’ın anne ve babasının adı verilmez. Onlar, eserde yalnızca Sâkıb’ın fakir anne ve babasıdır. İkisi de anne babadan hiçbir mal varlığı olmayan, bakamayacaklarını bildikleri için çocuk sahibi olmak istemeyen kişilerdir. Anlatıcı, “O biçâre de zevcesini oldukça düşünebilenlerden idi. Ne kazanırsa evine getirir, ne bulursa haremine taşırdı. O cihetle hüsn-i ma’îşetini te’min edebilecek bir kudrete mâlik olsa onu sarf için yine haremünün arzusundan, evinin intizâmından başka bir zevk düşünmeyeceği muhakkaktı. Fakat kendisi için kazanmak ihtimâli mefkûd yani kazancına tekfil etmesi lazım gelen istidâdı gayet mahdûd idi. (Vecihi, 1897, s. 12)” sözleriyle aslında onların kötü insanlar olmadığını belirtmek ister. Babanın kendisi de yetim olduğundan eğitime gereken önemin verilmediğini ifade eden anlatıcı, herhangi bir istidadının da bulunmadığı vurgular. Yeteneksiz olduğu ve elinden hiçbir iş gelmediği için ancak bir kahvehanede iş bulabilmiştir. Sâkıb’ın annesi de esasında merhametli, evladını seven bir kadındır. Hatta kocası öldükten sonra evlenebileceği halde evlenmemiştir. Sâkıb’ı büyütebilmek için çamaşır yıkar, temizlik yapar ancak o da Sâkıb sekiz yaşındayken vefat eder.

Romanda figüran olarak yer alan yardımsever komşular vardır. Bunlar, yine yalnızca anlatıcının bahsettiği, diğer kişiler gibi hiçbir diyalog ya da monologda yer almayan figüranlardır. Kahvehane sahibi ve Bakkal, Sâkıb’a acıyarak onu işe alan kişilerdir. Sâkıb’ın ufak hırsızlıklarına göz yummasalar da sabırları tükenerek onu kapı dışarı ederler. Rabîta Hanım, oldukça merhametli ve yardımsever bir kadındır. Kocasını kaybettiği ve yalnız olduğu için hem işlerine bakacak biri olması hem de yalnızlığını gidermesi için Sâkıb’ı yanına alır ancak onu daha çok bir evlat gibi sahiplenir. O da kahvehane sahibi gibi başlangıçta Sâkıb’ın ufak tefek haylazlıklarına göz yumar. Ancak o göz yumdukça Sâkıb daha da ileriye gider. Râbîte Hanım’ın ona sunduğu imkânların kıymetini bilmediği gibi parasını çalarak da nankörlük yapar. Râbîte Hanım tüm yaptıklarına rağmen evden kaçan Sâkıb’ı her yerde arasa da bulamaz ve sonunda pes eder.

YER (MEKÂN)

Dönemin hemen her edebî ürününde olduğu gibi Mehmet Vecihi’nin eserlerinde de ana mekân olarak İstanbul’u seçtiği görülmektedir. *Milli Roman: Sâkıb*’ta da aynı şekilde olaylar, İstanbul’da yaşanır. Sâkıb’ın doğduğu evin bulunduğu İstanbul ve kaldığı sokaklar ile Râbîte Hanım’ın evinden ayrıldıktan sonra gittiği ancak adı verilmeyen, “yabancı şehir” olarak belirtilen şehir, geniş mekânlar olarak göze çarpar.

Sâkıb’ın doğduğu ev dışındaki dar mekânlar; kahvehane, bakkal dükkânı ve Râbîte Hanım’ın evidir ancak yazar, bunların hakkında herhangi bir tasvir yapmamıştır. Bu mekânlar, yalnızca cümle içinde geçer. Okur, bir mekân tasvirini ancak Sâkıb’ın evinde bulabilir: “Sâkıb, İstanbul’un ismi bile herkesçe ma’lum olamayacak kadar sapa bir mahallesinde, biri zemîni, zemîn-i tabî’ olan siyah toprakla, diğeri kısmen çürüyüp toprağa tahvil etmiş tahta parçalarıyla mefruş iki odalı bir evde tevellüd etmişti” (Mehmet Vecihi, 1897, s. 3).

ZAMAN

Eserde zaman, Sâkib doğmadan hemen önce başlar ve on üç yaşında iken sona erer. Zaman kavramı, yalnızca anlatıcının belirttiği şekilde işler. Sâkib'in doğumundan itibaren anlatılmaya başlanan vaka hakkında okur, anlatıcının birkaç yıl atlayarak belirttiği süreçlerle haberdar olur ve bazıları için net bir tarih de söz konusu değildir. Örneğin; babasının Sâkib dört ya da beş yaşında öldüğünü söyler. Zamanda ileriye ya da geriye sıçrama gibi teknik bakımdan farklı kullanımlar bulunmaz, anlatıcı kronolojik bir biçimde yaşanan olayları doğum, ölüm gibi dönüm noktalarını belirtecek şekilde ortaya koyar. Bir cümle içinde Sâkib'in iki, üç sene zarfında on dört iş ve yer değiştirdiğinin söylenmesi ve Râbîte Hanım'ın evinden kaçtıktan sonra yabancı şehir olarak belirtilen şehirde iki buçuk ay kaldığının vurgulanması buna örnek olarak gösterilebilir.

Romanda yalnızca bir yerde geçmişten bahsedilir. Tam bir geriye sıçrama şeklinde olmasa da Sâkib'in annesinin bekâr bir genç kızken evlenmek ve çocuk sahibi olmak hayalini kurduğundan söz edilerek geçmiş vurgusu yapılır. Romanda tam bir tarih verilmediği gibi mevsim geçişlerinin de yalnızca aşağıdaki cümlede kullanıldığı görülmektedir: "Vâlidesi vefât ettiği zaman yaz ibtidası idi. Binâenaleyh hulûl-ı şitâye kadar gah teessül gah sirkat ile vaktini geçirdi (Vecihi, 1897, s. 32)".

ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI

Romanda anlatıcı üçüncü tekil şahıstır ve hâkim bakış açısı tanrısal bakış açısıdır. Tüm olup bitenler onun düz anlatım şekliyle aktardıklarından fazlası değildir. Bu eserde hiçbir diyalog ya da monolog olmadığı ve olay örgüsü oldukça düz bir şekilde kronolojik olarak verildiği için anlatıcı adeta bir meddah gibi karşısında onu dinleyenlere yalnızca bir hikâyeye aktarır. Anlatıcının tanrısal bir bakış açısına sahip olduğu, Sâkib'in mizacını ve karakterini çok iyi bilmesinden anlaşılır. Anlatıcı, Sâkib'in hiçbir zaman akıllanmayacağı öngörüsünün gerçekleştiğini okura gösterir. Bu noktada oldukça taraflı bir tutum sergiler. Sâkib'in doğumundan ölümüne kadar anlatıcının onun kötü bir çocuk olduğu bakış açısı sabit bir biçimde okura aktarılır: "Bîkes, bîvâye, yetim, öksüz, aç bir çocuk için ne hâl tasvîr olunabilir"? (Vecihi, 1897, s. 28).

Anlatıcının kendisini birçok kere okura hissettirdiğini, kurgunun dışında kalmadığı görülür. "Dünyaya yalnız evlâd sevmek için gelmiş, hayatını yalnız o muhabbete müstenit bulmuş bir ana evlâdının en lazım, en adi rahatını te'mîn edebilecek kudretten mahrum olursa vicdânında, hayâlinde ne gibi cehennemler tutuşacağı düşünülmelidir" (Vecihi, 1897, s. 17) cümlesindeki gibi okuru yönlendiren bir tavır sergilemektedir. Ayrıca Tanzimat Edebiyatı Dönemi yazarlarında olduğu gibi eserin sonunda söz alarak bu kısımda okura daha açık bir biçimde öğüt verir:

"Hakikatte vak'a olan şu hikâyeyi yazmaktan maksat ölü çocuk da olsa herkesin dûcâr olduğu felaketin kendi seyyie-i 'âmâli olduğuna bir delil daha göstermektir. Fakat Sâkib vefâtında henüz on üç yaşında olduğuna nazaran ibret ve intibâh zamanı değilse de Râbîte Hanım'ın yanında, refâh ve rahat içinde yaşamak veyahûd o sûretle ölmek imkânı varken sûret ve kat'i nazar-ı itibâr alınır bu hâlin sırf kendi icra'atından ileri geldiği düşünülürse müddeâ' olan hakikati tebîn etmek olur" (Vecihi, 1897, s. 52).

TEMA

Mehmet Vecihi'nin roman ve hikâyelerinde tema, çoğu zaman birbiriyle aynıdır. Yoksul, yetim ve öksüz bir şekilde kimsesiz kalan erkek kurgu kişileri ağırlıkta olup yazar bu kişiler üzerinden okura bir ders vermek ister. Didaktik eserler kaleme alan yazar, hayatın tercihlerden ibaret olduğu fikrini sunmakla beraber kişiyi yönlendiren bir yetişkin eşliğinde büyümemesinin getirdiği olumsuzlukları da gözler önüne serer. Bu bağlamda, Vecihi'nin Tanzimat Dönemi romanlarından etkilendiği açık bir biçimde görülmektedir. Örneğin, "dönemi içerisinde oldukça beğenilen ve konu itibarıyla yazarın bir sonraki eserlerini de etkileyen *Mihr-i Dil*, acıklı bir besleme hikâyesidir. *İntibah* ve *Sergüzeşt*'le arasındaki konu benzerliği" (Kemerci, 2021, s. 1) dikkat çekicidir.

Mehmet Vecihi çok eşlilik, cariyelik, evlilik, yoksulluk, kimsesizlik gibi dönemin en çok işlenen konu ve temalarına eserlerinde yer verir. *Milli Roman: Sâkib*'ta da Sâkib'in hem yetim hem öksüz kalarak sokakta yaşamaya başlaması ve karşısına çıkan fırsatları değerlendirebilecek bir tavır göstermemesi işlenir. Yazar, kimsesiz kalan küçük bir çocuğun tahsilini yaptıracak, ona doğruyu ve güzeli gösterecek, onu terbiye edecek birinden mahrum olarak büyümesinin hazin sonunu ele almaktadır. Anlatıcının olay örgüsünü aktarırken araya girerek fikrini belirtmesi, Sâkib'in sokakta ölmesinin beklenen bir durum olduğunu ortaya koyar. Anlatıcı, Sâkib'in bir mizaç özelliği olarak kötüye eğilimine sürekli vurgu yapar ve kimsesizliğinin bu yönüyle birleşerek onu felakete sürüklediği mesajını verir. Bu bakımdan eser, yazarın *Harabe* adlı romanını da çağrıştırmaktadır. Ancak bu romanda kimsesizliğin, kişilerin tercihine göre iyi ve kötü sonuçlanabileceğinin örneği, tıpkı Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâtuñ Bey ile Rakım Efendi* adlı eserindeki gibi birlikte verilmektedir. Dolayısıyla yazarın, insanın kendi hayatını şekillendirebilecek bir irade ortaya koymasının mümkün olduğu mesajı eserlerinde ağırlık kazanır. Anlatıcının hem araya girerek yaptığı açıklamalar hem de eserin son kısmında belirttiği düşünceler, kahvehanede dürüst bir biçimde çalışması ya da kendisi için büyük bir nimet hükmünde olan Râbite Hanım'ın himayesi altında tahsilini gerçekleştirmesi durumunda Sâkib'in böyle bir sonu yaşamayacağı yönündedir. Sâkib'in yaradılışının bunda en büyük etken olduğu şu sözlerle açıklanır: "Zaten sefil ve perişân büyümüş, güzel bir terbiye değil, güzel terbiye olunmuş bir adam bile görememiş olduktan başka hilâten kendisi nev'i beşer için ne kadar fenâlık tasavvur olunabilirse o kadar fenâ yaratılmış idi ki şimdi pûyân olduğu girive-i sefâlet-i zulmete tesadûf etmiş hırsız gibi mâhiyet-i rezilânesinin bir kat daha kuvvet bulmasına müsâid bir fırsat oldu" (Vecihi, 198, s. 30-31).

DİL VE ANLATIM TEKNİKLERİ

Mehmet Vecihi'nin genel olarak eserlerinde ağır bir dil kullandığını söylemek mümkündür. Muhtemelen yazdığı dönemde Edebiyat-ı Cedîde topluluğunun etkisi nedeniyle Arapça ve Farsça tamlamalara yoğun bir biçimde yer verdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra eserin teknik bakımdan birçok kusuruna ve zayıflığına rağmen betimlemelerinin ve dilinin başarılı olduğunu söylenebilir. Yazar uzun, ağdalı bir dille, bol tasvirli cümleler kurmayı tercih eder. Aşağıdaki paragraf, onun yalnızca tek bir cümledeki üslup yeteneğini sergilemektedir:

"Vâlidisi ise o dört, beş sene içinde meşiyetin insanlara tevcîh etmek üzere îcâd ve ihzâr eylediği ne kadar mesâib varsa hepsi üzerine ictimâ' etmiş gibi zaten arasında yuvarlandığı germ u serd hayâtından bıkmış, yaşadığı âlemin bazı hemcinslerine pek asân, pek zahmetsiz bahşettiği kudretten mahrûmiyeti hissiyle o vakte kadar belki bir kere arzûsu dâhilinde sürûr edememiş, belki bir istediğini iştiraya muvaffak olamamış, bir bayram, bayram değil hatta bir defa arkasına yeni bir entârî yapamayarak o ötekinin berikinin eskileri içinde çâk-çâk-ı giribânundan tutup şehrâh-ı hayâtının dört beş senelik bir mesâfesi üzerinde sürüklemiş olduğu ve cümlesinin püskülsüz bir fes altında iki taraftan gözlerine kadar dökülen uzunlu, kısalı perişân saçlar içindeki sîmâ-yı hazînesine baka baka öyle bir musîbet içinde evlâd görmekten, hatta dünyasını görmekten bin kere bezmişti." (Mehmet Vecihi, 1897, s. 17-18).

Yazarın bu romanında herhangi bir diyalog, monolog ya da gelişmiş romanlarda bulunabilecek bir anlatım tekniği bulunmamaktadır. Anlatıcı, yalnızca olayları yüzeysel bir biçimde ve düz bir anlatımla okura aktarır. Bir diyalog olmasa da kurgu kişilerinin konuştuğu yalnızca iki kısım vardır. İlkinde Sâkib'in annesinin, kendi annesinin "Kızım" (Vecihi, 1897, s. 8) diye hitabından mutlu olduğu belirtilir. İkincisi ise Sâkib'in babasına ait olan şu cümledir:

"Daha doğmadan vâlidisi hâmile olduğunu anlayarak pederine söylediği zaman vücûduna kızgın bir demir temâs etmiş gibi gözü açılmış, o telâş ile 'irâd ettiği:

-Gerçek mi söylüyorsun? su'âlîne, sevinç handelerine, ümîd-i muvaffakiyetlerine bedel gamzelerinden gözyaşı dökülüyor zan olunacak kadar mâtemli bir çehre ile âdetâ çekinerek cevâb tasdîk vermişti" (Vecihi, 1897, s. 4).

Bu bağlamda bir diğer özellik de Mehmet Vecihi'nin romantizmi yoğun bir biçimde yansıttığı cümlelerin romanda geniş yer kaplamasıdır. "Nihâyet bir hâk-i siyâh-ı sefâlet üzerinde, bir muzlim gecede, aç, bitâb olduğu hâlde teslim-i rûh eyledi." (Mehmet Vecihi, 1897: 50) cümlesine benzer, duygu yoğunluğunun bulunduğu ifadelerin Sâkîb'in sokakta kaldığı kısımlarda sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Mehmet Vecihi, edebiyatımızda Batılılaşma çalışmalarının başladığı 19. yy'da yaşamış ve eserlerini vermiştir. Tanzimat Döneminden itibaren görülen yeni edebi türler ve şekillerin teknik bakımdan daha sağlam bir biçimde yazıldığı Servet-i Fünûn Edebiyatı döneminde yazan ancak bu edebî oluşumun dışında kalan Vecihi, yazdığı süreç boyunca okur tarafından oldukça rağbet görmüş ve sevilmiştir. Genç yaşta vefat etmesine rağmen çok sayıda roman ve öykü kaleme almış; bunları başlangıçta tefrika yoluyla okurla buluşturmuştur. Eserlerinin birkaçı günümüz Türkçesine çevrilmiş ve edebiyat araştırmacıları tarafından incelenmiştir. *Milli Roman: Sâkîb* adıyla 1897 yılında tefrika ettiği eseri ise henüz Latin harflerine aktarılmamıştır.

Milli Roman: Sâkîb, oldukça fakir bir ailede dünyaya gelen Sâkîb adındaki bir çocuğun on üç yıllık kısa ömrünü düz bir biçimde okura aktarır. Üçüncü tekil şahıs anlatıcının yalnızca kronolojik bir biçimde, hiçbir diyalog ya da monologa yer verilmeden anlattığı olaylar; Sâkîb'in kötü mizacından dolayı tercih ettiği sefaletin birer yansımasıdır. Popüler bir yazar olan Mehmet Vecihi'nin ders verme amacıyla yazdığı eserlerinden biri olarak bu roman da okura öğütlerle doludur. Yazar, her ne kadar yoksul bir ailede doğsa ve küçük yaşta yetim ve öksüz kalsa da yaşadıklarından Sâkîb'i sorumlu tutar. O yaştaki bir çocuğun kendi tercihi olarak sunulan sokakta ölmek, anlatıcıya göre öngörülen bir sonudur. Çalışmadan kısa yolla para kazanmak isteyen, hırsızlık yapan, yanında çalıştıran Kahveci ya da Râbîte Hanım gibi kendisine kol kanat geren insanlara nankörlükle cevap veren Sâkîb için sokakta aç susuz ve çıplak ölmek, şaşılacak bir durum değildir. Bu kısa olay örgüsünü aktarırken yazarın romantik tavrı da ortaya çıkmaktadır.

Batılı tarzın başarılı örneklerinin verildiği bir dönemde yazılan *Milli Roman: Sâkîb*'in teknik bakımdan kusurlu ve zayıf bir eser olduğu açıktır. Ancak aynı durum, yazarın dil ve üslubu için geçerli değildir. Esasında Mehmet Vecihi'nin kullandığı dile bakılırsa çok daha iyi eserler kaleme alabilecek bir seviyede olduğu anlaşılır.

Eserlerini her ne kadar geniş okur kitlelerine ulaşma amacıyla yazılan popülist bir yaklaşımla yazsa da Osmanlının son dönemdeki yaşam biçimini mekân olarak İstanbul'u merkeze alarak işleme dikkate değerdir. Tanzimat dönemi romanlarından itibaren ele alınan çok eşlilik, aile ilişkileri, evlilik, cariyelik, yoksulluk gibi temalara değinen yazar, *Milli Roman Sâkîb* adlı eserinde de yetim ve öksüz bir çocuk olan Sâkîb'in kısa hayatını ve öngörülen sonunu anlatmıştır.

KAYNAKÇA:

Çakmakçı, Selami (2022). Mehmet Vecihî'nin Halime Adlı Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 7, s. 289-307.

İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1970). *Son Asır Türk Şairleri*. C. X. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Kemerci, Saime (2021). Mihr-i Dil. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mihr-i-dil-vecihi>. (erişim 04.02.2024).

Kurdakul, Şükran (1973). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Mehmet Vecihî, 1897, *Millî Roman Sâkîb*, İstanbul: Yayınevi bilgisi bulunmamaktadır.

<https://catalog.hathitrust.org/Record/009408771>

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=npj.32101064470238&seq=1>, Princeton Üniversitesi, Dijital ortama aktarılma: 22 Nisan 2008.(erişim 11.02.2023).

Önal, Mehmet (1985). *Vecihi Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Öztürk, Dinçer (2021). Mehmet Vecihi Efendi'nin Harabe Romanının Tahlili. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8/66, s. 301-315.

Parlatır, İsmail (2009). Servet-i Fünûn. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 36 s. 573-575). İstanbul: Türk İslam Vakfı Yayınları.

Serdar, Ali ve Tutumlu, Reyhan (2022). Tefrika Romanlarla Osmanlı/Türk Romanına Kanonun Ötesinden Bakmak. *Zemin Dergisi*, S.3, s. 186-212.

MİLLÎ ROMAN: SÂKIB (LATİN HARFLİ ÇEVİRİSİ)**SÂKIB****Muharriri: Vecihi****Mâ'arif Nezâret-i Celîlesinin Ruhsatıyla****Cemiyete tefrika edildikten sonra****tab' olunmuştur.****1315****SÂKIB****1**

Sâkib, İstanbul'un ismi bile herkesçe ma'lûm olamayacak kadar sapa bir mahallesinde, biri zemîni, zemîn-i tabî'ii olan siyah toprakla, diğeri kısmen çürüyüp toprağa tahvil etmiş tahta parçalarıyla mefrûş iki odalı bir evde tevellüd etmişti. Fakat bir sûretteki insan için bir emânet-i muvakkate hükmünde olan şu ömr-i güzerânın en kıymetli neşvelerinden biri, belki birincisi evlâd muhabbeti olduğu için evlâd sahibi olmak herkesçe arzu olunur bir muvaffakiyyet iken Sâkib'in velâdet-i ebeveyni tarafından bir musîbet zuhûru kadar nefretle intizâr ve telakkî olunmuş idi. Daha doğmadan vâlidesi hâmile olduğunu anlayarak pederine söylediği zaman vücûduna kızgın bir demir temâs etmiş gibi gözü açılmış, o telâş ile îrâd ettiği:

-Gerçek mi söylüyorsun? su'âline, sevinç handelerine, ümîd-i muvaffakiyyetlerine bedel gamzelerinden gözyaşı dökülüyor zan olunacak kadar mâtemli bir çehre ile âdetâ çekinerek cevâb tasdîk vermişti.

Rahm-i mâderde bulunduğu müddetçe biçâre kadın kalbinden doğmuş bir kalb-i müteheyyic gibi his olunan hareketini, musîbet helecânları zanneder. Yumruk kadar vücûdunu, vücûdunda nâ-kâbil nakl ü haml bir belâ yükü gibi taşır, hayâtı kendi hayâtının bir mahsûl-i zî-kıymeti olduğu halde daha yüzünü görmeden, hiç görmemek için çâre düşünür. Hatta karanlık gecelerde, dergâh-ı ulûhiyyete karşı ref' u 'âlâ ettiği lertzân elleri evlâdı için göklerde dâmânına erişecek eceller taharri ederdi. Fakat bu te'sîr kadının bir anaya lâzım olan şefkate kemnisab veyâhût zevcenin evlâd sevmek ne demek olduğunu bilmez bir bed-meşreb olmasından nâşî değildi. Bilakis tâlî'siz kadın tevellüdünden gençliğine kadar bir gaflet-i ma'sûmâne içinde çekip götürdüğü ömr-i şitâbânı unfuvân-ı şebâb denilir bir âlem-i emel-perestîye tesadüf edip de tabiat-ı zevciyyet hislerini, izdivâc arzularını bahar sabahlarına erişmiş şukûfe-i ter gibi fezâ-yı âmâlinde yeni yeni yetiştirmeye başladığı zaman belki bir zevcden ziyâde bir çocuk sahibi olmak hevesine düşmüştü. Bir âlem fakr u fâka içinde, za'afî nispetinde rikkat ü ihtisâsa mağlub olan kalbi, validesinin kendisine, bazen pek girân gelen intizâr-ı ümid gibi tatlı bir bâr ile yüklettiği nigâh-ı şefkat vicdânında pek müesser helecânlar peydâ eder, âdetâ onu nakl eyleyecek yer arardı. Fakir de olsa şefkatli bir ananın sâyegâh-ı ağuşunda câ-yı ârâm bulduğu için kendisini pek nikbaht görürdü. Hâlbuki validesi kendisi gibi bir evlâd sahibi olduğu için nazarında daha bahtiyâr idi.

Ne zaman "Kızım!" hitâbını işitse vâlidesini o yolda hitâba muvaffak ettiği için sevincinden güle güle cevâb verir, sonra düşünür. Kendisi de öyle çağırarak bir mahsûl-i hayât arar, bulamaz. O zaman vâlidesine hased değil, fakat gıpta eder, derhâl hatırına izdivâc gelir, o vakit cüst u cû-yı ümid ile âtisine doğru atfettiği nigâh-ı intizâr, uzaklarda tabiatınca şekil ve kıyâfet bulmuş bir tıfl-ı nâz görür, onu çeke çeke kucağına kadar getirir, ona istediği gibi isimler intihâb eder, gâh oğlum, gâh kızım diye çağırır, onunla hemhâl olurdu.

İşte Sâkib'a hâmile olan kadıncağız bu ümidler, bu emeller içinde büyümüş, leyle-i zifâfını doğacak bir kevkeb-i sa'âdet için sabah'ul-hayr ittihâz eylemiş, hatta ba'de'l-izdivâc bir zaman kendisinde eser-i haml görmemesi fevkâlâde mûcib-i endişesi olmuş idi. Hayfâ ki zamanın bazı mukteziyât-ı diğergûnu insanın tarz-ı ma'îşetini değil, gönlün emelini bile tebdîl ediyor. Evlâd yüzü

görmeden evlâd muhabbetine ermiş olan o bedbaht da tehhülünden dört sene sonra hamile olduğu zaman, ömründe, gönlünde, hissinde fevkalme'mul bir tebdîl peydâ olmuş gibi adeta kan ağlamıştı. Nasıl ağlamasın ki vardığı günden beri zevcinin mes'udâne değil, refah ile hatta belki aç kalmadan geçen bir haftasını bile görmemiş, kaderinden o derece nevmît olmuş, telâtumgâh-ı seylân-ı meşîtin o kadar dehşetli mevceleri arasında tekerlenmişti ki âlem-i sihr u zeyne mihr olan harâbesine kendi evlâdı değil, hatta bir misâfir gelmesine 'alû vicdânen kâ'il olmaz, kendi tahammül ettiği ma'îşet-i müşküleye bir diğerinin muvakkaten bile iştirâkini arzu etmezdi. Ma'mâfih kadını bî-hâk usandıran felâket zevcinin gayretsizliğinden sadakatsizliğinden de ileri gelmezdi. O biçâre de zevcesini oldukça düşünebilenlerden idi. Ne kazanırsa evine getirir, ne bulursa haremine taşırdı. O cihetle hüsn-i ma'îşetini te'mîn edebilecek bir kudrete mâlik olsa onu sarf için yine hareminin arzusundan, evinin intizâmından başka bir zevk düşünmeyeceği muhakkaktı. Fakat kendisi için kazanmak ihtimâli mefkûd yani kazancına tekfîl etmesi lazım gelen istidâdı gayet mahdûd idi. Esâsen yetim büyüdüğü için tahsîline, ta'lîmine dikkat eden bulunmamıştı. Bir şey bilmezdi. Hatta kendi başının çaresini kendi düşünüp de bir işle iştigâl lüzûmunu hissedinceye kadar oturduğu, yattığı yer belli olmaz bir surette büyümüş, ondan sonra ise tâbî'likle bir kahvehâneye girmiş ise de o girdiği san'at kahve pişirmek gibi herkesin bildiği bir hizmetten ibâret kalmıştı. Kahve sahibinden aldığı birkaç kuruşun nafakasından artanı saklayarak iddihâr ettiği meblağ-ı kalîl ile evlendi. Evlendiği zaman yine tâbî' idi. Fakat tekraren para terâküm ettirip sonra bir kahve sahibi olmak fikrindeydi. Hâlbuki bad-el-izdivâc velev bir kişiden ibâret de olsa boynuna yüklenen aile bârı ile ev kirası evvelki gibi para artırmaya değil hatta o para ile mümkün mertebe geçinmeye bile imkân göstermedi. Hülâsa ma'îşetleri o kadar berbâd kudretleri o derece kütâh idi ki arada şûle gibi o deycûr-ı ye'si izâleye çalışan muhabbet-i zevciye ile en büyük medâr-ı teselliyet 'ad ettikleri isti'dâd-ı kanâat olmazsa hayâtta bîzârlığı, sevdâ-yı intihârı intâc edecek derecede bir bâr-ı girân-ı belâ altında sürüklenirlerdi. O ma'îşet içinde ise mesela zevc hasta olsa eve bir lokma ekmek getirecek, zevce mizacını bozsa onu küsüp bir kırık iskemle üzerine koyacak kimse olmadığı halde araya her cihetle hizmet ve himmete muhtaç bir çocuk girmesi hakîkaten arzu değil bilâkis istifâde olunacak felâketlerden idi. Sâkıb böyle bir evde, böyle bir âlem-i siyah içinde doğdu. Hatta şâyân-ı dikkat-i vakâdandır ki doğduğu gün alelâde bir kundak tedâriki bile mümkün olamadığı için komşulardan istifade ettikleri gibi meraktan, endişeden bir aralık validesinin sütü kesilerek o müddet zarfında çocuğa verdikleri koyun sütü bile yine civarda bulunan eshâb-ı hayrın mu'âvenetleriyle tedârik olunabilmişti. Zarûretin, fıkâdân-ı kudretin en acı te'sirleri, en dilsûz ıztırâbları böyle iştirâ-yı rûha sarf olunacak kadar tatlı ümitlere karşı olan mahrûmiyette anlaşılır.

Dünyaya yalnız evlâd sevmek için gelmiş, hayâtını yalnız o muhabbete müstenit bulmuş bir ana evlâdının en lazım, en adi rahatını te'mîn edebilecek kudretten mahrûm olursa vicdânında, hayâlinde ne gibi cehennemler tutuşacağı düşünülmelidir. Sâkıb dört, beş yaşlarına geldiği zaman pederinden de ayrıldı. Yalnız vâlidesi kaldı. Vâlidesi ise o dört, beş sene içinde meşîyyetin insanlara tevcîh etmek üzere icâd ve ihzâr eylediği ne kadar mesâib varsa hepsi üzerine ictimâ' etmiş gibi zaten arasında yuvarlandığı germ u serd hayâtından bıkmış, yaşadığı âlemin bazı hemcinslerine pek asân, pek zahmetsiz bahşettiği kudretten mahrûmiyeti hissiyle o vakte kadar belki bir kere arzûsu dâhilinde sürûr edememiş, belki bir istediğini iştiraya muvaffak olamamış, bir bayram, bayram değil hatta bir defa arkasına yeni bir entâri yapamayarak o ötekinin berikinin eskileri içinde çâk-çâk-ı giribânından tutup şehrâh-ı hayâtının dört beş senelik bir mesâfesi üzerinde sürüklemiş olduğu ve cümlesinin püskülsüz bir fes altında iki taraftan gözlerine kadar dökülen uzunlu, kısalı perişân saçlar içindeki sîmâ-yı hazînesine baka baka öyle bir musîbet içinde evlâd görmekten, hatta dünyasını görmekten bin kere bezmişti. Öyle iken zevcinin vefâtı, zaten bina enkâzı altında kalmış gibi kadd u kâmetini kırarcasına bugün bâr-ı sefâlete bir de te'mîn-i ma'îşet belâsı yükletti.

Vâkîâ', dul kaldığı zaman pek gençti. Artık dünyanın hiçbir emelinde nazar-ı hüsnü celb edecek renk kalmamış, âlem-i hayatında her ne mevcûd ise hepsinden hayatı kadar bıkmış, usanmış olsa da bâr-ı maişeti te'mîn etmek için başka biriyle akd-i râbıta-yı izdivâc mümkündü. Fakat Sâkîb'a olan muhabbeti buna mâniydi. Düşünürdü. Bir insan için ne türlü yaşamak mümkün olacağını birer birer hatırından geçirirdi. Bir çocuğun telâfisi nâ-kâbil bir hengâm-ı mes'ûdiyyet demek olan vakt-i sabâvetinde nasıl büyüyebileceğini, nasıl ömür geçirebileceğini tefekkür ederdi. 'Alelekser insanları kuvvet-i tâl'ilerinin müsâid olmadığı âmâl-ı müşküleye sevk eden isti'dâd-ı hırs ve hevâ o zamanlarında en ziyade kendisini mağlûb ederdi. Bir fakir önde, bir 'âciz kucağında, bir bîkes yatağında doğup büyümemiş de o hâl-i sefaletle sevk-i kazâ ile ikbâlin aksâ-yı merâtibinden düşmüş gibi rüyâsında bile görmediği 'avâlim-i mes'ûdânenin cümlesini görüp geçirmişçesine gözünün önünde tasvîr eyler. Sonra evlâdına bakar, onu onların hepsinden mahrûm bulur, yüreğinde onulmaz, unutulmaz yaralar açılır, min küll-il vücûh merhâmet ve sıyânetine şâyân bir bîkesin bir de yetimlik belâsı ile kahr u zebûn olmasını te'mîn-i ma'îşet için iki kat çamaşır yıkamaktan, yâhud binlerce hizmetten nâdirenen mümkün mertebe istirâhat için artırabildiği bir gününü, birkaç saatini de tahta silmek, ötekinin, berikinin bedel ve ücret mukâbilinde işine gitmekten bin kat beter bulmuştu. O cihetle gâyet âteşîn, gâyet mukâvemetsiz bir muhabbet-i mâderâneye perverişgâh olan kalbinin bütün âmâlini yalnız evlâdına hasr eylemiş, yalnız onun gözyaşı mukâbilinde iştirâ olunur gibi pek azı pek çok ağlamakla ancak tedârik edilebilecek havâyicini te'mîn için ihtiyâr ettiği meşâğlı ömrüne sûret-i güzerân ittihâz eylemiş idi. Hayfâ ki zaten bünyesi gâyet nahîf, her türlü ilel ve imrâza son derecelerde müsâid idi. Hiçbir tarafında bir kûşe-i istinâd bulamamak üzere bir seyl-i hurum-ı hurûşun tehâcüm-i mukâvemet-i berendâzına ma'rûz olmuş gibi her türlü ümid ve penâhtan mahrum olarak çabaladığı o ummân-ı bîkerân, o bâr içinde evde Sâkîb'ına ancak sekiz yaşına kadar refâkat edebildi. Ondan sonra henüz başına mâe'men değil, fikrine meslek ta'yîninden 'âciz bir tıfl-ı ma'sûm olan Sâkîb büsbütün kimsesiz kalmıştı. Sâkîb'ın doğduğu günden itibaren 'acz u zarûret, birkaç seneden beri yetimlik yüzünden çektiği sefâlet vâlidesinin vuku'-yı irtihâli üzerine büsbütün başkalaşmış, büsbütün tahammülsüz ve mukâvemet fersâ bir dereceye gelmişti. Sekiz yaşında bir çocuğun pek yamalı bir entârî ile de mestûr olsa melâzî mültecâsı ana, baba kucağı olduğu halde onun ana, baba nâmıyla akseden feryâd-ı istimdâdına karşı kabristânda hayâlet görür gibi hâtıra-yı tahassüründe yalnız hayâllerini mevcûd bulabildiği iki vücûd o zaman toprak olmuş ağuşları ile, gönülleri ile eyyâmın meşîyyetgâh-i güzerânı olan bir zemîn-i heycâ altında çürümüş gitmişlerdi. Hemcivâr bulunan iki üç kişi ile me'mûrîn-i hükümetten mürekkep bir cemâ'at tarafından vâlidesi defnolunduğu günün akşamını vâlidesinin iyi görüştüğü bir komşu evinde geçirirdi. Hâlbuki ne kadar meyyâl-i hayr olsa da o biçârede kendi esbâb-ı taayyüşünü te'mîn ve tedârikte günde binlerce işret ve meşgulâta uğrayan takımdan idi. Onun için orada bir haftadan ziyade temdîd-i musâferet kâbil olamazdı. Gördüğü şiddetlice bir iştigâl üzerine kapıdan çıktığı zaman ise gidecek hiçbir yeri yoktu. Vâlidesi ile beraber, doğduğu zamandan beri ikâmet ettikleri ev, kira mukâbilinde tutulmuş olduğu için kadının irtihâlini müte'âkib sahibi tarafından diğer birine icâr edilmiş, eşya ve mefrûşât nâmıyla dâhilinde bulunan şeyler ise min haysü'l-mecmû' mahalledeki esnâf borcunu bile te'diyeye gayr-i kâfi bulduğundan ne mal ne mekân, ne de bir çare buluncaya kadar başını kayırmaya imkân kalmıştı. Binâenaleyh o vakitten itibaren eyyâm-ı sâbıkası gibi felâketin bir misâl-i mahsûsu vafına sezâ olan günleri dört gözle arayacak bir sefâlet âlemine girdi. Bîkes, bîvâye, yetim, öksüz, aç bir çocuk için ne hâl tasvir olunabilir? Zaten vâlidesinin kim bilir kaç ay evvel eski denilecek kadar giyilmiş olmak üzere bir sahib-i hayrın yed-i lütfundan kopardığı pantolon paçaları parçalana parçalana dizlerine kadar çıkmış, sutranın göğsü, kolları yırtılmış, içinde gömlek yok sîne sâd-çâk, beden üryan, hâsılı ahkâm-ı meşîyyetin bazen teselliyle geçmeye mecbûr eylediği biçarelerde nasıl kıyafet tasavvur olunabilirse o halde idi. Binâberin ilk sokakta kalıp da akşama gidecek yer, yiyecek yemek düşünmekle bir köşeye dayanarak bir şekl-i zî-hayat-ı neket tasvîr ettiği zaman, önünden geçen bir sâhib-i hayrın halinden cesâret alıp verdiği

sadaka pek büyük bir mededres olmuştu. Daha ilk günden dilenmeye başladı. Hilkâtin bazen insanlara doğduğu gün ömür ile beraber taslit ettiği tabâyı vardır ki terk ve tebdîli pek müşkül hatta muhâl olduğu gibi vücudu en koyu bir vâlîde-i nekbet ve sefalettir. Ezcümle âciz ve bîkes olmak, hem de hiç kimsenin nazar-ı hoşnûdisini celb edemeyecek kadar ahlaktan, imtizâcdan mahrum bulunmak gibi herkes için şâyân-ı istiâze bir tabî'-i merdûd Sâkıb'ın cebeliyyet-i zâtiyesi hükmünde idi. Zaten sefil ve perişân büyümüş, güzel bir terbiye değil, güzel terbiye olunmuş bir adam bile görememiş olduktan başka hilkaten kendisi nev'i beşer için ne kadar fenâlık tasavvur olunabilirse o kadar fenâ yaratılmış idi ki şimdi pûyân olduğu girive-i sefâlet-i zulmete tesadüf etmiş hırsız gibi mâhiyet-i rezilânesinin bir kat daha kuvvet bulmasına müsâid bir fırsat oldu.

Mesela o sîn-i visalde bulunan çocuklar için kuvveti yetişecek derecede yük götürmek, bohça taşımak gibi yiyeceği ekmeğin parasını çıkarabilecek imkânlar mevcut iken Sâkıb yirmi dakikalık bir yola iki okkalık bir şeyi götürüp de üç kuruş almayı sevmez idi. Sabahtan akşama kadar dolaştığı bin kişinin dâmân-ı niyâzına düştüğü, binlerce meştelere, yumruklar yediği halde dilencilikten kazandığı altmış parayı bir nimet tanırды. Teselliden ziyâde zevk aldığı bir vazife varsa o da sirkat idi. Hırsızlığı o kadar severdi ki kendisine 'atiye veyahûd bir iş mukabilinde bin kuruş verseler veyahut birinin gafletinden bi'l-istifâde yüz kuruş aşırabilmek kadar mûcib-i hıfzı olmazdı. Validesi vefat ettiği zaman yaz ibtidası idi. Binâenaleyh hulûl-ı şitaye kadar gah teessül gah sirkat ile vaktini geçirdi. Kışın ise o ma'îşette büsbütün başka bir tebdil göründü. Çünkü bir adamdan sâ'ilâne on para istemek yahut beş kuruş veya beş kuruşluk bir şey çalmak mümkünse de kimsenin ne tasdiklen evine sahip olmak ne de yatağını aşırabilmek kabil değildi.

2

Dünyayı alt üst etmeye çalışırcasına bir şiddet ile esen rüzgârın bürûdetten encâma dayatmış birer buz parçası hâline koyduğu kaldırımlar üzerine uzanıp yatmak, hengâm-ı seyfdede dâi-yi hâbî bir meşgale ittihâz ettiği encüm-şimârlığa bedel gökten dökülen kar tanelerini sayarak uyumak artık muhâl idi. Bürûdeti vücûdun harâret-i garîziyesini donduracak derecelerde olan zemherir her gece dünyayı alt üst edecek kadar şiddetli fırtınalar koparır, her fırtına yerde, gökte te'sûrine değil, temâşâsına bile tahammül olunmaz hengâmeler, kıyâmetler tasvîr ederdi. O zaman sokaklarda yatmaya alıştığı günden beri yatacak yer düşünmek gâilesini teâmüle gayr-ı lâıyk görmekte olan Sâkıb, barınacak bir mahal aramaya başladı. Pek çok yere ilticâ etti. Pek çok yerden rû-yı red gördü. Nihâyet pederinin hîn-ı hayâtında tâbî'lik ettiği kahvehâneye bir bildik delâleti ile mürâca'at etti. Kahve açık bulunduğu zamanlarda müşterilere hizmet etmek ve mukâbilinde havâyic-i zarûriyesi oradan te'mîn olunmak, geceleri orada yatmak, hatta haftalık nâmıyla münâsib bir de meblağ verilmek şerâiti ile kahvehâneye kabul olundu. Orada yiyip içtiği öksüz kaldığı günden beri asla görmediği vâlidesinin sağlığında da haftada on beş günde bir ancak bulabildiği sûrette, haftalığı ise teessül-i sülûkünde ayda kazandığından ziyâde, hizmeti ekmek parası arkasında her gün çektiği müşkülâta nispeten hiç, rahatı âdetâ medûdiyet idi. Hâlbûki buna şükür ve kanâ'at mümkün değildi. Kabul olunduğunun üçüncü günü ustasının tenceresini aşırıp sattı. Bu cür'et onun tarafından ihtiyâr olduğu henüz tahkik etmeden buna aldığı kahve parasını çekmeceye atmamak, ustanın kahveciye, esnâfa verilmek üzere kendisine tevdi' eylediği mübalağadan istifâdeye kalkışmak gibi iki şahid gösterdi. O yolda efâline lâzım gelen cezâ tertîb olunmadan müşterilerden birinin kahvede unuttuğu şemsiyeyi çalıp sattı. Az zaman içinde gösterdiği pek çok melânet üzerine salâh halinden ye'is gelerek üç, dört gün sonra oradan kovuldu. Yine sokakta kaldı. Bir aralık ahvâlini bilmeyen bir bakkal tarafından ilcâ-yı merhâmetle çıraklığa alındı. Orada da mâhiyyetini meydana koymak için bir aydan ziyâde beklemedi. Yine kovuldu. Hülâsa iki, üç sene zarfında on dört yere kabul olduğu hâlde cümlesinden kahr u tezlîl ile çıkarıldı ki gerek birinden ayrılıp diğerine intisâb edinceye kadar, gerek cümlesinden kovulduktan sonra sokaklarda kaldığı kar, yağmur altında sabahlara kadar titrediği müddetler zarfında çektiği müşkülât hakîkaten tâb u

tahammülün fevkinde idi. Gariptir ki meselâ bir yerden ayrıldığı zaman kaldırım üzerinde bir tarafı kopmuş, yarım sutrası ile zebûn u makhûr vücûdunun ancak bir kısmını örtebilip de hüngür hüngür ağlamakla geçirdiği mazlum, müthiş geceler içinde ondan evvel ilticâgâhı olan yerden niçin kovulduğunu düşünür, yaptığına yapacağına bin kere tövbe ve nedâmet eyler, öyle iken yine bir yere girince redâ'et-i tab'ının mükteziyâtını fakat biraz daha ihtiyât ile icrâ etmekten çekinmezdi. Hatta son defa olarak yine bir vâsıta ile ufak tefek işlerini gördürmek ve kimsesi olmadığından evlâd edinerek o âhir ömründe kendine hemhâl eylemek üzere öyle bîkes bir çocuk arar, Râbite Hanım nâmında ihtiyâr, bir evle beş on kuruş îrâd sahibi, kimsesiz bir kadının yanına kabul olunmuştu ki orada rahatı pek mükemmel idi. Girdiği günden itibaren hâli, kıyâfeti gibi tarz-ı ma'îşeti de kamilen değişti. Oldukça kudretli, oldukça müterrahim bir vâlidenin ağışunda perverişyâb olan bir evlâd ne kadar rahat görebilirse öyle yaşamaya başladı. İki üç ay sonra bir de mektebe verildi. Fakat nerdübânsız minâreye çıkmış gibi ne olduğuna, nerede bulunduğu kendi de akıl erdiremeyerek büsbütün kendini şaşırmış, mevki'ini insanların fevkinde, insanları zîr-pâ-yı te'azzümünde bulmuş, binâenaleyh gururu bir dereceye gelmiş idi ki kendisine tevcîh hitâb eden bir diğerrinin velev hitâbî mâkul de olsa fi'lini cür'et tanıyarak mutlak gayr-ı lâıyk bir cevap verir, kimse ile imtizâc etmez, kimse ile imtizâcı şanına layık bulmazdı. Çocuğun huşûnet-i tabii, sû-i imtizâcı ve onun neticesi olan kavgacılığı, müzârebese mektepte uzun müddet ârâmına man'î oldu. Yine o da oturmaya başladı. Mu'ahheren Râbite Hanım ettiği hayrı tamam etmek kasdıyla cehline razı olamayarak diğerr bir mektebe verdi. Orada dahi duramadı. Bir senede üç mektep değiştirdi. Hiçbirinde ârâm edemedi. Kuyudan çıkarırcasına bulduğu hal-i mezelletten kurtaran Râbite Hanım da Sâkıb'tan bîzâr olmaya başladı. Çünkü kendisine en büyük lütfu eden o, olduğu halde Sâkıb onu pek çabuk unutmuştu. Ondan başka kadının ufak bir istiskâl ile kendisini yine evvelki haline ircâ' edebilmesi mümkün olacağını düşünemediğinden veyâhud fart-i merhametinden bi'l-istifâde âleme karşı ihtiyâr ettiği muâmeleyi ona da yaptı. Râbite Hanım ise Sâkıb yanından çıksa nereye gideceğini, ve o hâlde yaşayan bir âdemi halince terfiye ettikten sonra ufak tefek nekâisine bakıp da tekrar bîkes bırakmanın şîar-ı insâniyyete ne derece mugâyir olduğunu pek iyi bildiğinden dâima sabır ve tahammül tarafını iltizâm ve ihtiyâr ederdi. Hatta bir aralık birkaç sene evvel vefât etmiş olan zevcinin metrûkâtına dair bazı umûrun tavsiyesi için giderken onu da beraber götürür idi. Bu kadar yüz bulunca bütün bütün ne olduğunu şaşırın Sâkıb'ın orada kendisini darbe kadar cür'etini tesâmüh etmek gibi eser-i insâniyyet de gösterdi. Hâlbuki Sâkıb o yolda yaşamaktan bıktı. Orada görüştüğü kendi meşrebinden birkaç rezilin ihtiyâr ve teşvîki ile işler tesviye olunup da 'avdet edecekleri sırada kadının çekmecesinden otuz lira kadar para çalarak savuştu. Râbite Hanım bu vuku'ât üzerine iki gün içinde mesmûm olan âzimet niyetini te'ahhire mecbûr olduysa da Sâkıb'ı bulabilmek mümkün olamadı. Binâenaleyh tab'ân denî yaratılmış bir mahlûkatın ekdâr ve mu'âvenetiyle tebdîl-i ahvâli nâ-kâbil olduğunu anladı. Çalınan otuz lira ile beraber Sâkıb'tan ona şî'ar-ı insâniyyete tevâfuk edecek sûrette bir hizmet edebilmekten me'yûsen sarf-ı nazar eyledi. Bir hafta sonra hareket eden vapurla İstanbul'a geldi.

3

İnsanları alelekser yanıltan bazı ümidler vardır ki zuhûru bilâkis mûcib-i idbâr olur. Sâkıb için kardan, yağmurdan çürümüş bir libâs içinde kâh harâretten kâh berûdetten yanmış, zayıf ve hasta cism-i bî-tuvânı başının püsküllü belâsı gibi ta omuzlarına kadar dökülerek gün görmesine mâ'ni olmaya çalışan perişân saçları altında, üzerinde şerheler açılmış, üryan ayakları ile şehirde hayâtın sengistan felâketini tî ve takibe çalışırken ondan kurtulup da Râbite Hanım gibi insâniyyetin bî-hak takdîr ettiği vezâ'ifini bizzât nefsinde mücribi olan bîkesliğe tatbîken bir derece daha anlamış bir hüsn-i niyet sahibinin sâyegâh-ı ağışuna sığınmak otuz liraya fedâ olunmak değil, dakikası milyonlar değer bir sa'âdet idi. Fakat bunu bilmeyen Sâkıb otuz lira, otuz gün içinde bitip de belâyı garibetin leyl-i mazlimesine hâbgâh olur yabancı bir memlekette sefâletın daha mü'esserini tecrübe ettiği zaman anladı. Hayfâ ki o vakit iş işten geçmiş, fırsat elden kaçmıştı. Vakâ-i fi'lini icrâya

iktidâr kazandığı günden beri san'atı olan sirkat andında o kadar ehemmiyetli bir şey olmadığı için tekrar Râbite Hanım'a ilticâdan utanmayacağı gibi kusurunu affettirebilmekten de kat'iyyen ümidvâr idi. Hâlbuki bulunduğu yerden İstanbul'a 'avdetin muvaffak olduğu ücret-i râhı tedârike imkân müsaid değildi. Çünkü oranın ekâbir ve ağniyasını henüz lâyıkıyla öğrenmemiş, ahalsinin efkâr ve tebâya'ına tamamen vâkîf olmamıştı. Nereden te'essül etmek lazım geleceğini, nerede icrâyı sirkatin daha âsân, daha fâidenceş olacağını bilmezdi. Binâberin orada geçirdiği iki buçuk ay müddet-i zarfında çektiği meşakkat nazar-ı itibâra alınmak lazım gelse de hakîkaten târif ve tasvîri mahal bir bârgirân idi. İstanbul gibi müstakilen olsun barınacak bir yer bulamadığı için Sâkîb orada, meşâkk u mihen altında pek zebûn kaldı.

Bir aralık Sâkîb hastalandı. O dereceye geldi ki bulunduğu yerde gidip beş, on kuruş isteyecek hiçbir mededresi olmadığı gibi ümidi olsa bile kalkıp gidecek iktidârı kalmadı. Nihâyet bir hâk-i siyâh-ı sefâlet üzerinde, bir muzlim gecede, aç, bitâb olduğu hâlde teslîm-i rûh eyledi. O yolda olan bir bîkesin na'sı nasıl nakl olunursa o sûretle defnedildi ki, o zaman henüz on üç yaşında idi.

4

Hakîkatte vak'a olan şu hikâyeyi yazmaktan maksat ölü çocuk da olsa herkesin dûçâr olduğu felâketin kendi seyyie-i 'âmâli olduğuna bir delîl daha göstermektir. Fakat Sâkîb vefâtında henüz on üç yaşında olduğuna nazaran 'ibret ve intibâh zamanı değilse de Râbite Hanım'ın yanında, refâh ve rahat içinde yaşamak veyâhud o sûretle ölmek imkânı varken sûret ve kat'i nazar-ı itibâra alınır, bu hâlin sırf kendi icra'atından ileri geldiği düşünülürse müddea' olan hakîkati tebeyyün etmek olur.

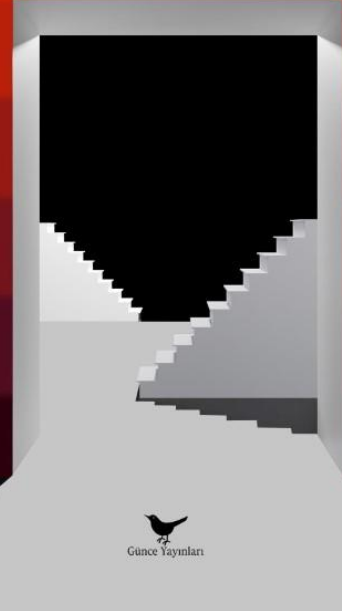
27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

DR. FERHAT ÇETİNKAYA

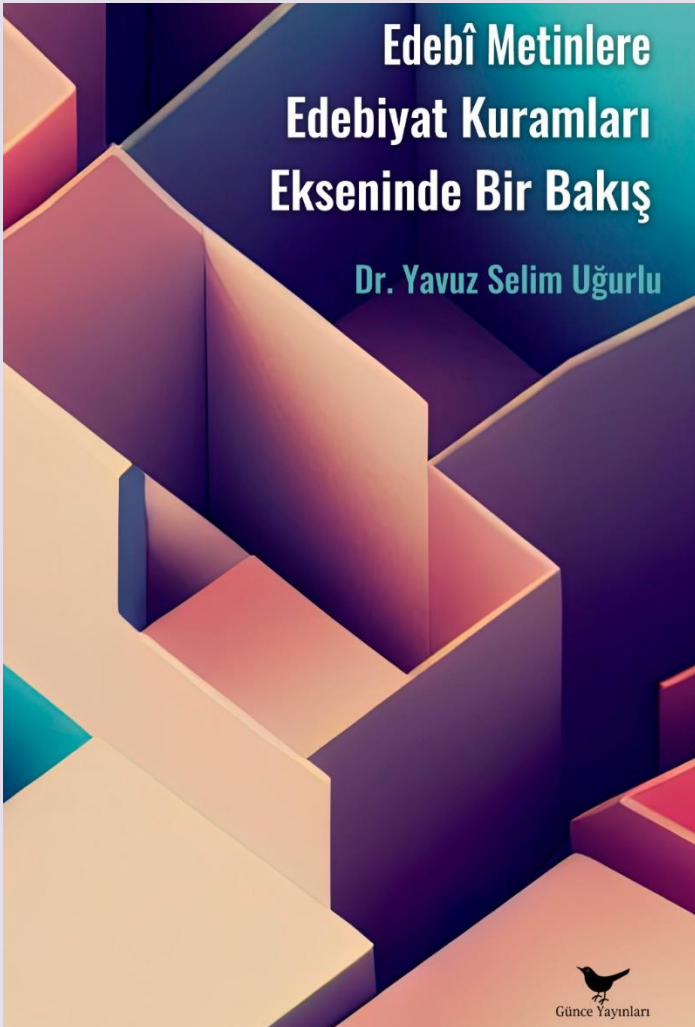
Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

Ömriye Bayrak

Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu

Ertuğrul Gazi Derhem

Türk Romanında Narsisizm

